

Linda Ojalampi
Nina Kivinen
Noona Kiuru
Jari-Erik Nurmi
Kaisa Aunola

Perhemuodon ja sisarusaseman yhteys lapsen sosiaaliseen suosituimmuuteen ja näkyvyyteen ensimmäisellä luokalla

Kohokohdat

- Ydinperheissä elävät lapset olivat ikätovereidensa keskuudessa pidetympiä kuin uusperheissä elävät lapset.
- Ainoat lapset olivat sosiaalisesti näkyvämpiä kuin lapset, joilla oli sisaruksia.
- Perhetekijöiden ja lapsen sosiaalisen aseman välisen yhteyden tiedostaminen voi auttaa löytämään keinoja tukea lapsia, joilla on riski joutua torjutuksi ikätoverisuhteissaan.

Tutkimuksessa tarkasteltiin perhemuodon, sisaruuden ja syntymäjärjestyksen yhteyttä lapsen saamaan hyväksyntään ikätovereiden keskuudessa ensimmäisellä luokalla. Tutkittavana oli 154 keskusomalasta lasta yhdeksältä luokalta. Lapsen sosiaalista suosituimmuutta ja näkyvyyttä arvioitiin ensimmäisen luokan keväällä pyytämällä lapsia mainitsemaan luokkatovereita, joiden kanssa he viettävät mielellään aikaansa ja joiden kanssa he vastaavasti eivät mielellään vietä aikaansa. Perhetaustasta kerättiin tietoa vanhemmilta kyselylomakkeella lasten ollessa esikoulussa. Tulokset osoittivat,

että ydinperheessä elävät lapset olivat ikätovereidensa keskuudessa pidetympiä kuin uusperheissä elävät lapset. Tulokset osoittivat myös, että ainoat lapset olivat sosiaalisesti näkyvämpiä kuin lapset, joilla oli sisaruksia. Perhetekijöiden ja lapsen sosiaalisen aseman välisen yhteyden tiedostaminen voi auttaa löytämään keinoja tukea lapsia, joilla on riski joutua torjutuksi ikätoverisuhteissaan.

Asiasanat: vertaissuhteet, sosiaalinen suosio, sosiaalinen näkyvyys, perhemuoto, sisarussarja-asema

PERHEMUODON JA SISARUSASEMAN YHTEYS LAPSEN SOSIAALISEEN SUOSITUIMMUUTEEN JA NÄKYVYYTEEN ENSIMMÄISELLÄ LUOKALLA

Lapsen perhekokemusten ja vertaissuhteiden väliset yhteydet ovat olleet sekä empiirisen että teoreettisen kiinnostuksen kohteena jo useamman vuosikymmenen ajan (ks. katsaus, Booth-LaForce & Kerns, 2011). Vertais- eli ikätoverisuhteilla tarkoitetaan samalla ikä- ja kehitystasolla olevien lasten välisiä suhteita (Salmivalli, 2008). Lasten suhteet vertaistensa kanssa vaihtelevat läheisistä ystävyyssuhteista hetkellisiin, passiivisempiin tuttavuussuhteisiin. Vaikeudet vertaissuhteissa ovat tutkimusten mukaan yhteydessä myöhemmin ilmeneviin muihin vaikeuksiin, kuten psykkisiin ongelmiin (Hartup, 2011), sopeutumis- ja käytösongelmiin (Dodge ym., 2003; Dunn & McGuire, 1992), oppimisen vaikeuksiin (Buhs, Ladd & Herald, 2006) ja rikollisuuteen (Ollendick, Weist, Borden & Greene, 1992).

Nykytutkimuksen valossa vertaissuhteiden tiedetään pohjautuvan monin tavoin lapsen perheeseen. Vanhempien herkkyyden ja vastaanottavaisuuden edistävät lapsen sosiaalista kehitystä (Putallaz & Heflin, 1990). Varhainen vuorovaikutussuhde lapsen ja hänen vanhempiansa välillä toimii myös mallina, kun sosiaaliset suhteet myöhemmin laajenevat käsittämään myös vertaiset (Rudolph, Hammen & Burge, 1995). Edelleenkin lapsen perheessään kokema vuorovaikutusilmapiiri ja vanhempien kasvatustyyli heijastuvat hänen myöhempään menestykseensä vertaissuhteissa (esim. Franz & Gross,

1996). Vaikka lapsen perhekokemusten yhteydestä hänen myöhempään vertaissuhdeasemaansa tiedetään paljon, perheen rakenteen merkityksestä tiedetään selvästi vähemmän. Tässä tutkimuksessa tarkastellaan kahden perheen rakenteeseen liittyvän tekijän, perhemuodon ja sisarusaseman, yhteyttä lapsen sosiaaliseen asemaan ikätovereidensä keskuudessa. Kiinnostuksen kohteena ovat ensimmäistä luokkaa käyvät lapset.

Sosiaalinen suosituimmuus ja näkyvyys

Lapset liittyvät omien tuntemustensa perusteella vertaisryhmänsä jäseniin tietynlaisen sosiaalisen roolin ja aseman (Laine & Neitola, 2002). Tutkimuksissa usein käytetty keino lapsen sosiaalisen aseman määrittämiseen on pyytää kutakin ryhmän lasta nimeämään kolme ryhmäläistä, joista he pitävät eniten, ja vastaavasti kolme ryhmäläistä, joista he pitävät vähiten (Coie, Dodge & Coppotelli, 1982; Terry & Coie, 1991). Kun kaikkien ryhmässä olevien lasten arviot toisistaan yhdistetään, muodostuu jokaiselle oma asemansa vertaisryhmässä (Leppänen, 2001). Lasta esimerkiksi voidaan pitää vertaisryhmässään pidettynä, jos hän saa ikätoveriltaan paljon myönteisiä ja vähän kielteisiä nimeämisiä.

Sosiometrian käytöllä lasten toverisuhteiden mittaamisessa on pitkä historia (Bukowski, Cillessen & Velasquez, 2012; Newcomb, Bukowski & Pattee, 1993). Aluksi sosiaalinen asema ryhmässä ymmärrettiin yksilötasoisesti ja lapset jaoteltiin ryhmän jäsenten antamien mainintojen perusteella ainoastaan joko suosittuihin tai torjuttuihin (Howe, 2010; Newcomb ym., 1993). Suositut lapset olivat niitä,

jotka olivat pidettyjä ja saivat paljon myönteisiä toverimainintoja, kun taas torjutuita ei pidetty ja näin ollen he saivat paljon kielteisiä mainintoja. Tässä yhteydessä suosittu-sanalla viitataan sosiometriseen suosituimmuuteen, joka on erotettava havaitun suosion tai suositun maineen käsitteestä (Cillessen & Marks, 2011). Noin kolme vuosikymmentä sitten Coie ja muut (1982) ottivat sosiaalisen suosion ohella tarkastelun kohteeksi myös lapsen sosiaalisen näkyvyyden ryhmässä. Sosiaalinen näkyvyys kuvastaa sitä, missä määrin lapsi ylipäättään saa tovereiltaan mainintoja riippumatta siitä, ovatko maininnat myönteisiä vai kielteisiä (ks. myös Cillessen, 2009; Salmivalli, 2008).

Tutkimusten mukaan sosiaalinen suosituimmuus ennustaa lasten hyvinvointia ja koulusopeutumista (ks. katsaus, Rubin, Bukowski & Laursen, 2009). Myönteiset vertaissuhteet tarjoavat kumppanuutta ja ryhmään kuulumisen tunnetta (Bukowski & Hoza, 1989; Wentzel, 2009) sekä helpottavat koulutyöhön keskittymistä (Kiuru ym., 2014). Sen sijaan vertaisryhmän hyljeksintä lisää heikon hyvinvoinnin, kuten psyykkisten ongelmien ja käytösongelmien, riskiä (Dodge ym., 2003; Ladd & Troop-Gordon, 2003).

Vertaisryhmän hyljeksintä heikentää sopeutumista kouluympäristöön muun muassa siksi, että se heikentää lapsen mahdollisuuksia osallistua luokan sosiaaliin ja akateemisiin aktiviteetteihin (Ladd & Burgess, 2001). Vertaisryhmän ulkopuolelle jääminen myös vaikeuttaa sosiaalisten taitojen kehittymistä, mikä voi edelleen lisätä niin sisään- kuin ulospäinkin suuntautuvien ongelmien todennäköisyyttä (Hay, Payne & Chadwick, 2004; Keiley, Bates, Dodge & Pettit, 2000; Parker &

Asher, 1987). Sen lisäksi, että sosiaalisella suosiolla vertaisryhmässä on myönteisiä seurauksia lapsen hyvinvointiin, ovat hyvät sosiaaliset suhteet ja vertaisryhmän hyväksyntä arvokkaita myös itsessään.

Myös sosiaalisen näkyvyyden on havaittu olevan yhteydessä lasten sosiaaliseen sopeutumiseen. Vertaisryhmässään näkyvien lasten on havaittu käyttäytyvän usein aggressiivisesti ja ajautuvan konflikteihin muiden vertaisten kanssa (Coie & Dodge, 1983). Toisaalta sosiaalisesti näkyvät lapset ovat vertaissuhteissa aktiivisia ja heillä on myös sosiaalisia taitoja. Vertaisryhmässään näkyvät ja asemaltaan ristiriitaiset lapset (lapset, jotka saavat paljon sekä positiivisia että negatiivisia mainintoja ikätovereiltaan) saattavatkin sosiaalisilla taidoillaan osin kompensoida aggressiivisen käyttäytymisen haittavaikutuksia siten, että he saavat myös myönteistä huomiota vertaisiltaan (Newcomb ym., 1993). Vertaisryhmässään vähän näkyville eli vain vähän huomiota saaville lapsille on tyypillistä vetäytyminen vertaissuhteista sekä aggressiivisuutta sisältävien vuorovaikutustilanteiden aktiivinen välttely (Coie & Dodge, 1988; Rubin ym., 1998).

Perhemuodon yhteys sosiaaliseen suosituimmuuteen ja näkyvyyteen vertaisryhmässä

Perhe voidaan määritellä ihmissuhdekimpuksi, jonka rajoja erilaiset elämänvaiheet ja -tapahtumat muokkaavat (Tolkkio-Nikkonen, 1992). Nykyään melko yleisiä perherajojen muovaajia ovat avioerot, sillä esimerkiksi Suomessa avioerot koskettavat vuosittain yli 13 000:a perhettä (Suomen virallinen tilasto, 2010). Tässä tutkimuksessa ollaan kiinnostuneita ydinperheessä, uusperheessä ja yksinhuolta-

japerheessä asumisen yhteydestä lapsen sosiaaliseen suosioon ja näkyvyyteen.

Ydinperheellä tarkoitetaan perhettä, jonka muodostavat vanhemmat ja heidän yhteiset lapsensa (Broberg, 2010). Uusperhe määritellään sen sijaan kahden aikuisen muodostamaksi perheeksi, jossa ainakin toisella on lapsi tai lapsia aiemmas- ta suhteestaan (Suomen virallinen tilasto, 2012). Uusperhe eroaa ydinperheestä läh- tökohdiltaan, koska lapsi-vanhempisuhte on olemassa jo siinä vaiheessa, kun ai- kuisten välinen parisuhde syntyy. Uusper- heitä luonnehtii myös suhdeverkostojen runsaus. Enimmillään lapsella saattaa van- hempiensa uusien kumppanien myötä olla kaksi kummankin sukupuolen vanhempi- hahmoa, ja tämän lisäksi mukaan tulevat usein myös uudessa suhteessa syntyneet sisarukset sekä ei-biologiset isovanhem- mat ja sisarukset.

Uusperheessä asuvalle lapselle avautuu sukulaisverkoston laajenemisen kautta mahdollisuuksia oppia solmimaan uusia sosiaalisia suhteita ja sopeutumaan muuttuviin sosiaalisiin ympäristöihin. To- dellisuudessa tilanne ei kuitenkaan aina ole pelkästään positiivinen. On esimerkik- si havaittu, että ei-biologiset vanhemmat saattavat olla kasvatuksessaan vähem- män lämpimiä ja kommunikoida puolison- sa lasten kanssa kielteisemmin kuin bio- logiset vanhemmat (Thomson, McLanahan & Curtin, 1992). Lisäksi he usein viettävät vähemmän aikaa puolisonsa lasten kans- sa (Furstenberg, 1987). Joissakin uus- perheissä ilmenevä vanhempien taipumus kohdella biologisia ja ei-biologisia lapsi- aan eri tavoin voi myös aiheuttaa sisarus- ten välille ristiriitoja (Hetherington, 1999). Sekä kansainvälisten että suomalaisten tutkimusten mukaan uusperheissä asuvilla

lapsilla on keskimäärin kaiken kaikkiaan al- haisempi hyvinvointi ja enemmän emotio- naalisen alueen ongelmia kuin ydinperhei- den lapsilla (ks. katsaus, Broberg, 2010).

Yksinhuoltajaperheessä lapset asu- vat vain toisen biologisen vanhempansa kanssa. Toisen vanhemman puuttuminen on keskeinen syy sille, miksi yksinhuoltaja- perheisiin on usein kohdistettu paljon huol- ta. On muun muassa esitetty, että toisen vanhemman kuoleman tai eron myötä las- ten kotoa saama malli, huomio ja valvonta saattavat vähentyä, mikä voi johtaa lasten sosiaalisten taitojen kehittymättömyyteen (Amato & Keith, 1991). On myös havaittu, että muualla asuvien isien suhtautuminen lapseensa saattaa muuttua eron jälkeen aikaisempaa kaverillisemmaksi ja sallivam- maksi (Hetherington, 1993).

Myös toisenlaisia näkemyksiä on tuo- tu esille. Niiden mukaan toisen vanhem- man puuttumisesta saattaa olla lapsen sosiaaliselle kehitykselle joskus jopa hyö- tyä. Rehberg ja Richman (1989) esimer- kiksi päättelivät, että koska yksinhuoltaja- vanhemmat jakavat puolison puuttumisen myötä lastensa kanssa enemmän tunteita kuin parisuhteessa elävät vanhemmat, ke- hittyy heidän lapsistaan empaattisempia. Yksinhuoltajavanhempien lasten empaat- tisuutta on selitetty myös sillä, että eten- kin yksinhuoltajaäidit tietoisesti rohkaise- vat lastensa kielellistä ilmaisua, koska he tietävät olevansa siitä kotona yksin vas- tuussa ja haluavat onnistua kasvattajina (Deutsch, 1983). Toisaalta siitä ei juuri- kaan tiedetä, missä määrin yksinhuoltaja- perheiden lasten empaattisuus on hyväk- si heidän kokonaisvaltaisen kehityksensä kannalta. On esimerkiksi mahdollista, että yksinhuoltajavanhemman jakaessa lapsel- leen omia huoliaan ja ongelmiaan lapsi

alkaa kantaa vastuuta vanhemman hyvinvoinnista ja oppii asettamaan toisten tarpeet omiensa edelle.

Vaikka tutkijat ovat jo kauan olleet kiinnostuneita lasten vertaissuhteista ja etenkin toverihyväksyntään ja -hyljeksintään yhteydessä olevista tekijöistä (Salmivalli, 2008), on perhemuodon yhteyttä niihin tutkittu melko vähän. Aikaisempi tutkimus on pääasiassa tarkastellut perhemuodon yhteyttä sosiaalisiin taitoihin. Tulokset ovat myös olleet ristiriitaisia. Yhtäältä on saatu näyttöä eri perhemuodoissa elävien lasten eroista sosiaalisen taitavuuden suhteen. Lindner, Hagan ja Brown (1992) esimerkiksi havaitsivat, että yksinhuoltajien lapset olivat sosiaalisesti taitavampia kuin uusperheiden lapset. Kummankaan perhemuodon lapset eivät kuitenkaan olleet sosiaalisesti yhtä taitavia kuin ydinperheiden lapset.

Deutschin (1983) tutkimuksessa puolestaan edellisistä poiketen yksinhuoltajaperheissä elävien lasten havaittiin olevan ydinperheiden lapsia aktiivisempia sosiaalisen osallistumisen ja vertaiskontaktiansa suhteen. Lisäksi on raportoitu myös tutkimustuloksia, joiden mukaan eri perhemuodoissa elävät lapset eivät eroa toisistaan sosiaalisissa taidoissa (Kesner & McKenry, 2001) tai sosiaalisten ongelmien määrässä (Broberg, 2010).

Tutkimuksissa, joissa on suoraan tarkasteltu perhemuodon yhteyttä lapsen asemaan vertaisryhmässä, ovat kiinnostuksen kohteena yleensä olleet pääasiassa suositut ja torjutut lapset. Esimerkiksi eräässä pitkittäistutkimuksessa havaittiin, että sekä yksinhuoltaja- että uusperheiden pojat olivat kahden vuoden kuluttua vanhempien erosta ikätoveriensä keskuudessa vähemmän suosittuja kuin eronneiden

perheiden tytöt tai ydinperheiden lapset (Hetherington, 1989). Lisäksi vertaissuhdeongelmat näyttivät heidän kohdallaan olevan varsin pysyviä ajan kuluessa.

Amaton ja Keithin (1991) suorittama meta-analyysi antoi viitteitä osin samansuuntaisista tuloksista. He havaitsivat yksinhuoltaja- ja ydinperheitä vertaillessaan, että näiden perhemuotojen lapset erosivat toisistaan sosiaalisen sopeutumisen suhteen siten, että ydinperheiden lapset olivat sopeutuvampia kuin yksinhuoltajaperheissä elävät lapset. Meta-analyysi piti sisälleen tutkimuksia, joissa lapsen sosiaalista sopeutumista oli tarkasteltu suhteessa yksinäisyyteen, yhteistyötaitoihin sekä hyväksyntään vertaisryhmässä. Perhemuodon yhteydestä sosiaaliseen näkyvyyteen tiedetään sen sijaan vähemmän.

Sisarusaseman yhteys sosiaaliseen suosituihin ja näkyvyyteen

Sisaruksilla on tärkeä rooli toistensa elämässä: eläessään samassa kodissa he ovat jatkuvassa vuorovaikutuksessa keskenään. Sisarukset jakavat tyypillisesti ei vain erilaisia tavaroita kuten leluja ja vaatteita, vaan myös vanhempiensa rakkauden ja huomion (Pepler, Corter & Abramovitch, 1982). Sisarussuhteilla onkin keskeinen merkitys lapsen sosiaalisessa kehityksessä (Parke & Buriel, 1998; Pepler ym., 1982). Esimerkiksi Lubbersin, Van Der Werfin, Kuyperin ja Offringan (2006) mukaan sisarusten lukumäärä on yhteydessä siihen, kuinka paljon perheympäristö tarjoaa lapselle sosiaalisia oppimismahdollisuuksia: perheessä, joissa on useampi kuin yksi lapsi, lapselle tarjoutuu mahdollisuus harjoitella sisarustensa kanssa sosiaalisia taitoja, kuten jakamista, toisten huomioon ottamista ja

empatiataitoja. Brodyn (1998) mukaan puolestaan lasten yleinen tietoisuus ja ymmärrys ihmissuhteista kehittyvät vuorovaikutuksessa sisarusten kanssa. Tästä huolimatta useimmat aikaisemmat tutkimukset perhetekijöiden yhteydestä lasten vertaisuuhteisiin ovat lähestyneet aihetta ennemminkin vanhemmuuden kuin sisarussuhteiden kautta (Kitzmann, Cohen & Lockwood, 2002).

Sisarussuhde eroaa perheen ulkopuolisista vertaisuhteista monin tavoin (Pepler ym., 1982). Ensinnäkin sisarussuhteet ovat pysyvämpiä verrattuna ajan kuluessa vaihtuviin kaveri- ja ystävyysuhteisiin. Sisarussuhteet perheen eri-ikäisten lasten välillä ovat myös tyypillisesti epätasarvoisempia kuin vertaisuhteet samaa ikäluokkaa olevien lasten välillä. (Lewis & Rosenblum, 1975). Ikäasetelman vuoksi myös lasten roolit sisarussuhteissa ovat usein erilaiset: vanhempi lapsi ottaa johtajan roolin ja ohjaa keskinäistä vuorovaikutusta nuoremman lapsen tyytyessä vastaamaan siihen tai esimerkiksi jäljittelemään sisarustaan (Pepler ym., 1982). Vertaisuhteissa roolit ikätovereiden kesken jakautuvat sisarussuhteiden rooleja tasarvoisemmin (Lewis & Rosenblum, 1975), vaikka joitakin havaintoja myös sisarussuhteiden tasarvoistumisesta sisarusten varttuessa on tehty (Vandell, Minnet & Santrock, 1987).

Sisarussuhteilla tai niiden puuttumisella on myös merkitystä lasten ikätoverisuhteiden kannalta. Kitzmann ja muut (2002) havaitsivat, että ainoat lapset olivat vertaisryhmässään muita lapsia useammin huonosti kohdeltuja, aggressiivisia ja vetäytyneitä, kun taas lapsilla, joilla oli sisarus, oli todennäköisemmin erilaisia hyödyllisiä taitoja esimerkiksi riitatilanteis-

ta selviytymiseen. Ainoilla lapsilla oli myös merkittävästi alempi sosiaalinen asema vertaisryhmässään kuin sisarusperheen lapsilla. Sisaruksen kanssa eläminen näyttäisi siis tarjoavan lapselle harjoitusta sellaisissa taidoissa, jotka edistävät sopeutumista vertaisryhmään.

Tämä tulos on samansuuntainen Baydarin, Greekin ja Brooks-Gunnin (1997) havaintojen kanssa. He osoittivat pitkittäistutkimuksessaan, että lapsilla, jotka kokivat sisaruksen syntymän varhaislapsuudessaan, esiintyi aluksi ongelmia vertaisuhteissa, mutta tämä yhteys heikkeni ajan myötä. Tutkimuksessa todettiin, että noin kaksi vuotta on riittävä aika sopeutua sisaruksen syntymään. Sen jälkeen sisarusten syntymän kokeneilla lapsilla havaittiin olevan merkittävästi parempia vertaisuhteita kuin perheen ainoiksi jääneillä lapsilla. Toisaalta edellisten havaintojen ohella on saatu myös toisenlaisia tutkimustuloksia. Esimerkiksi Lubbersin ja muiden (2006) pitkittäistutkimuksessa perheen sisarusten lukumäärä ei ollut yhteydessä sen paremmin poikien kuin tyttöjenkään vertaisryhmässä kokemaan hyväksyntään.

Sisarussarja-aseman merkityksestä lapsen sosiaalisten taitojen ja suhteiden kannalta on esitetty erilaisia, osittain vastakkaisiakin näkemyksiä. Yhtäältä on esitetty, että esikoiset olisivat sosiaalisen taitavuuden suhteen ainoiden lapsien kanssa samankaltaisempia kuin kuopukset, sillä yhtä lailla sekä ensin syntyneet että ainoat lapset elävät ilman sisarusta vähintään ensimmäisen vuoden elämästään ja yleensä enemmänkin (Kitzmann ym., 2002). Toisaalta esikoinen on lapsista ainoa, joka joutuu kohtaamaan ainokaisaseman menetyksen: ainoalle lapselle ei tule sisaruk-

sia eivätkä esikoisen jälkeen seuraavaksi syntyneet ole koskaan perheen ainoita lapsia vaan jakavat pienestä pitäen ainakin jossain määrin vanhempien huomion sisarusensa kanssa. Missä määrin ainoakaisaseman menetykseen sopeutuminen vaikuttaa positiivisesti tai negatiivisesti sosiaalisiin taitoihin ja tätä kautta vertaissuhteisiin, on epäselvää.

Myös tutkimustulokset aiheesta ovat olleet osin ristiriitaisia. Esimerkiksi Miller ja Maruyama (1976) havaitsivat nuorempien sisarusten olevan sosiaalisesti taitavampia sekä suositumpia vertaistensa keskuudessa kuin vanhemmat sisarukset. Kitzmannin ja muiden (2002) tutkimuksessa puolestaan havaittiin, että ainoilla lapsilla oli vertaisryhmässään sisaruslapsia merkittävästi alempi sosiaalinen asema ja hyväksyntä ja että ainoat lapset olivat lähempänä kuopuksia kuin esikoisia näiden ominaisuuksien suhteen. Sama tutkimus tosin osoitti esikoisten pikemminkin kuin kuopusten olevan samankaltaisempia ainoiden lasten kanssa esimerkiksi aggressiivisuudessa ja vertaissuhteista vetäytymisessä.

Tutkimuskysymykset

Yhteenvetona aikaisemmasta tutkimuksista voidaan todeta, että tulokset perhemuodon ja sisarusaseman yhteydestä lapsen vertaisryhmämenestykseen ovat olleet ristiriitaisia. Tutkimuksia, joissa perheen rakenteellisia tekijöitä on tutkittu nimenomaan suhteessa lapsen sosiaaliseen suosituisuuteen, on hyvin vähän, ja vielä vähemmän on tutkimuksia, joissa on keskitytty sosiaaliseen näkyvyyteen. Suomessa kysymyksenasetteluiltaan vastaavanlaista tutkimusta aiheesta ei ole tehty lainkaan. Tämän tutkimuksen tarkoituksena on lisätä tietoa aiheesta tutkimalla perhemuodon

ja sisarusaseman yhteyttä lapsen sosiaaliseen suosituisuuteen ja näkyvyyteen.

Tarkasteltavina ovat seuraavat tutkimuskysymykset:

1. Miten ydinperheessä, uusperheessä ja yksinhuoltajaperheessä eläminen on yhteydessä lapsen sosiaaliseen suosituisuuteen ja näkyvyyteen vertaisryhmässä?
2. Miten sisarusten olemassaolo on yhteydessä lapsen sosiaaliseen suosituisuuteen ja näkyvyyteen vertaisryhmässä?
3. Miten lapsen asema sisarussarjassa (esikoinen, keskimäinen, kuopus) on yhteydessä lapsen sosiaaliseen suosituisuuteen ja näkyvyyteen vertaisryhmässä?

AINEISTO JA MENETELMÄ

Tutkittavat ja asetelma

Tutkimuksen aineisto on osa Eskareista epuiksi (JEPS) -seurantatutkimusta (Nurmi & Aunola, 1999–2009), joka on Suomen Akatemian rahoittama tutkimushanke. Tutkimuksessa on seurattu lapsia esiopetuksesta (v. 1999) peruskoulun loppuun (v. 2009) asti koulutaitojen, työskentelytapojen ja motivaation suhteen. Tässä tutkimuksessa käytetty tieto lasten ikätoverisuhteista on kerätty tutkimuksen neljännessä vaiheessa, maaliskuuhun 2001 lasten ollessa ensimmäisellä luokalla. Tutkittavina olivat kahden keskisuomalaisen kunnan, Muuramen ja Korpilahden, vuoden 1999 koko esikouluikäluokka ja heidän vanhempansa. Tämän lisäksi mukana oli vielä kaksi esiopetusryhmää vanhempineen Jyväskylän ja Jyväskylän maalaiskunnan alueelta.

Tutkimuksen neljännessä vaiheessa ensimmäisen luokan oppilaita perheineen oli mukana yhteensä 227 (95 % alkuperäisistä tutkittavista). Näistä 108 oli tyttöä ja 119 poikaa. Osa lapsista (32 %) jouduttiin kuitenkin jättämään nyt raportoidun tutkimuksen ulkopuolelle, sillä joissakin luokissa luokkakoot olivat joko liian pieniä sosiometrisen statuksen tarkasteluun tai luokka oli yhdysluokka, johon kuului myös lapsia, jotka eivät olleet mukana tutkimuksessa. Nyt raportoidun tutkimuksen otokseen kuului näin ollen 154 lasta (73 tyttöä ja 81 poikaa) yhdeksältä eri koululuokalta.

Lapset haastateltiin yksilötilanteissa koulun tiloissa. Tutkimuksessa käytetyt taustatiedot kerättiin vanhemmilta kyselylomakkeella tutkimuksen ensimmäisessä vaiheessa joulukuussa lasten ollessa esi-koulussa, koska vanhempien vastausprosentti oli tutkimushankkeen tässä vaiheessa suurin. Kuudentoista oppilaan puuttuvia tietoja täydennettiin toisen mittausvaiheen eli ensimmäisen luokan kyselylomakkeista. Lasten lukumäärä perheissä vaihteli yhdestä yhteentoista ($ka = 2,8$, $kh = 1,5$). Äideistä 15,1 % oli korkeasti koulutettuja, 70,4 % opistotason tai ammatillisen koulutuksen käyneitä ja 14,5 % vailla ammatillista koulutusta. Isistä korkeasti koulutettuja oli 14,7 %, opistotason tai ammatillisen koulutuksen käyneitä 73,6 % ja ilman ammatillista koulutusta 11,6 %.

MENETELMÄT

Sosiaalinen suosituimmuus ja näkyvyys. Lapsen sosiaalista suosituimmuutta ja näkyvyyttä mitattiin haastattelutilanteessa pyytämällä lasta mainitsemaan luokkatovereitaan, joiden kanssa hän viettää mie-

luiten aikaansa, sekä luokkatovereitaan, joiden kanssa hän ei mielellään vietä aikaansa. Mainittujen luokkatovereidien määrää ei rajattu, vaan lapsi sai vapaasti ilmoittaa niin monen toverin nimen kuin halusi.

Lasten antamien mainintojen perusteella kullekin lapselle laskettiin Coien ja muiden (1982) kehittämän menetelmän pohjalta pistemäärät sosiaaliselle suosituimmuudelle (sosiaalinen preferenssi) ja sosiaaliselle näkyvyydelle (sosiaalinen impactti). Suosituimmuuspistemäärät kullekin lapselle saatiin vähentämällä lapsen saamat negatiiviset maininnat positiivisista ja näkyvyyspistemäärät puolestaan laskemalla saatujen positiivisten ja negatiivisten mainintojen yhteismäärä. Koska tutkimuksessa mukana olleet koululuokat olivat kooltaan erisuuruisia, standardoitiin pistemäärät Coien ja muiden (1982) mallia mukailien luokittain, jotta ne säilytivät keskinäisen vertailukelpoisuutensa. Suosituimmuus- ja näkyvyyspistemäärien keskinäinen korrelaatio oli aineistossa $.26$ ($p < .01$).

Sosiometrin luotettavuutta arvioivissa tutkimuksissa on todettu, että kyseinen menetelmä on luotettava mittari lasten vertaissuhdetaitojen arvioimisessa (Wu, Hart, Draper & Olsen, 2001).

Perhemuoto. Perhemuoto selvitettiin pyytämällä vanhempia vastaamaan seuraavaan kysymykseen: ”Asutko tällä hetkellä 1. Aviopuolison ja yhteisten lasten kanssa, 2. Avopuolison ja yhteisten lasten kanssa, 3. Uusperheessä (avio- tai avoliitossa ja lapsia eri liitoista), 4. Yksinhuoltajana lasten kanssa?” Tilastollisia analyysejä varten muuttuja uudelleen luokiteltiin kolmiluokkaiseksi: 1 = ydinperheet (sekä avio- että avoliitossa asuvat), 2 = uusperheet, 3 = yksinhuoltajaperheet. Perheistä

85,7 % oli ydinperheitä ($n = 132$), 11,0 % uusperheitä ($n = 17$) ja 3,2 % yksinhuoltajaperheitä ($n = 5$). Yksinhuoltajaperheiden osalta tutkimuksessa mukana oli vain äitejä lapsineen.

Sisarusten lukumäärä. Tutkittavan lapsen sisarusten lukumäärän selvittämiseksi vanhempia pyydettiin vastaamaan kysymykseen: ”Kuinka monta lasta perheessä on?” Vanhempien vastausten perusteella muodostettiin tilastollisia analyysejä varten uusi muuttuja, joka kuvasi sitä, onko lapsella sisaruksia vai ei (1 = ei sisaruksia, 2 = yksi tai useampi sisarus). Aineiston lapsista yhdeksän oli ainoita lapsia, kun taas 145:llä oli ainakin yksi sisarus.

Asema sisarussarjassa. Lapsen asemasta sisarussarjassa saatiin tietoa kysymällä vanhemmilta perheen lasten syntymävuodet. Tiedon perusteella muodostettiin uusi laadullinen muuttuja, joka kuvasi lapsen asemaa sisarussarjassa: 1 = esikoinen, 2 = keskimäinen / joku keskimäisistä, 3 = kuopus. Yhdessä tapauksessa, jossa tutkittavalla lapsella oli kaksoissisarus, lapsi luokiteltiin esikoiseksi. Aineiston lapsista 40 % oli esikoisia ($n = 64$), 22 % keskimäisiä ($n = 34$) ja 38 % kuopuksia ($n = 58$).

TULOKSET

Perhetekijöiden yhteyttä sosiaalisen suosituimmuuden ja sosiaalisen näkyvyyden pistemääriin tarkasteltiin käyttämällä Mann-Whitneyn U-testiä, joka kolmiluokkaisten muuttujien (perhemuoto, sisarussarja-asema) kohdalla toteutettiin parivertailuina. Parametriton analyysimenetelmä valittiin, koska oletukset vertailtavien ryh-

mien varianssien yhtäsuuruudesta ja havaintojen jakauman normaalisuudesta eivät toteutuneet.

Perhemuodon yhteys sosiometriseen statukseen

Mann-Whitneyn U-testin parivertailujen tulokset perhemuodon yhteydestä ensimmäistä luokkaa käyvien lasten sosiaaliseen suosituimmuuteen ja näkyvyyteen luokkansa vertaisryhmässä osoittivat, että ydinperheessä elävät lapset olivat luokkatovereidensa keskuudessa sosiaalisesti suosituimpia ($Md = 0,19$) kuin uusperheiden lapset ($Md = -0,60$, $U = 771,50$, $Z = -2,09$, $p < .05$). Yksinhuoltajaperheitä tulevat lapset ($Md = 0,08$) eivät eronneet tilastollisesti merkitsevästi ydinperheiden ($U = 325,00$, $Z = -0,06$, $p = 0,95$) tai uusperheiden ($U = 25,00$, $Z = -1,37$, $p = 0,17$) lapsista sosiaalisen suosituimmuuden suhteen. Viitteelliset tulokset osoittivat lisäksi uusperheiden lasten ($Md = 0,22$) olevan sosiaalisesti näkyvämpiä kuin ydin- ($Md = 0,19$, $U = 830,50$, $Z = -1,74$, $p < .10$) ja yksinhuoltajaperheiden lapset ($Md = -0,54$, $U = 18,00$, $Z = -1,92$, $p < .10$). Ydin- ja yksinhuoltajaperheiden lapset eivät eronneet toisistaan sosiaalisen näkyvyyden suhteen ($U = 221,50$, $Z = -1,25$, $p = 0,21$).

Sisarusaseman yhteys sosiometriseen statukseen

Mann-Whitneyn U-testin tulokset sisarusuuden yhteydestä ensimmäistä luokkaa käyvien lasten sosiaaliseen suosituimmuuteen ja näkyvyyteen luokkansa vertaisryhmässä osoittivat, että ainoat lapset olivat sosiaalisesti näkyvämpiä ($Md = 0,27$) kuin lapset, joilla oli sisaruksia ($Md = 0,22$; $U = 385,50$, $Z = -2,06$, $p < .05$). So-

siaalisen suosituimmuuden suhteen tilastollisesti merkitseviä eroja ainoiden lasten ($Md = -0,83$) ja sisarussteissa elävien ($Md = 0,08$; $U = 498,00$, $Z = -1,19$, $p = 0,23$) lasten välillä ei sen sijaan löytynyt.

Sisarussarja-aseman yhteys sosiometriseen statukseen

Tutkittaessa Mann-Whitneyn U-testin avulla sisarussarja-aseman yhteyttä lasten sosiaaliseen suosituimmuuteen ja näkyvyyteen luokkatovereidensa keskuudessa löydettiin ainoastaan yksi tilastollisesti viitteellinen tulos: sekä esikoiset ($Md = -0,08$, $U = 835,50$, $Z = -1,68$, $p < .10$) että kuopukset ($Md = -0,22$, $U = 749,50$, $Z = -1,91$, $p < .10$) näyttivät olevan tilastollisesti viitteellisesti sosiaalisesti näkyvämpiä kuin keskimäiset lapset ($Md = -0,50$).

POHDINTA

Tämän tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää perhemuodon ja sisarusaseman yhteyttä lapsen sosiaaliseen suosituimmuuteen ja näkyvyyteen vertaisryhmässään ensimmäisellä luokalla. Tulokset osoittivat ydinperheessä elävien lasten olevan ikätovereidensa keskuudessa uusperheiden lapsia suosituimpia. Sisarus tai sisarusarja-asema eivät olleet yhteydessä lapsen sosiaaliseen suosituimmuuteen mutta sisarus oli yhteydessä sosiaaliseen näkyvyyteen vertaisryhmässä: ainoat lapset olivat sosiaalisesti näkyvämpiä luokkatovereidensa keskuudessa kuin lapset, joilla oli sisarusia.

Perhemuodon yhteys lapsen sosiometriseen statukseen

Ensimmäisenä tutkimuskysymyksenä tar-

kasteltiin, miten ydinperheessä, uusperheessä tai yksinhuoltajaperheessä eläminen on yhteydessä lapsen sosiaaliseen suosituimmuuteen ja näkyvyyteen vertaisryhmässä. Tulokset osoittivat, että ydinperheissä elävät lapset olivat sosiaalisesti pidetympiä luokkatovereidensa keskuudessa kuin uusperheissä elävät lapset. Tulokset ovat yhdenmukaisia aiempien tutkimusten kanssa (Lindner ym., 1992; Dunn ym., 1998; Hetherington, 1989; Amato & Keith, 1991), joissa on havaittu ydinperheissä elävien lasten menestyvän muita lapsia paremmin toverisuhteissaan ja olevan muita sosiaalisesti taitavampia.

Yksi keskeinen selittävä tekijä uusperheiden lasten ydinperheiden lapsia yleisemmille vertaissuhdevaikeuksille saattaa olla se, että osa näistä on kokenut vanhempien avioeron. Eroa edeltävät riidat ja mahdollinen vihamielinen ilmapiiri voivat vaikuttaa epäsuotuisasti lapsen sosiaaliseen kehitykseen esimerkiksi aiheuttamalla lapselle hyvinvointiin heijastuvia pelkoja perheen hajoamisesta, asettamalla lapsen ikävään tilanteeseen, jossa hänen pitää valita, kumman vanhemman puolelle asettua, tai tarjoamalla joissakin tapauksissa epäsuotuisan, riitaisen mallin kuinka erimielisyyksiä kohdattaessa toimitaan. Vanhempien muuttaminen eri osoitteisiin voi joskus johtaa myös siihen, että sisarusket joutuvat toisistaan erilleen.

Luonnollinen arjessa tapahtuva vuorovaikutus väistämättä vähenee, minkä lisäksi myös suhteissa tapahtuvat laadulliset muutokset ovat mahdollisia. Esimerkiksi Hetherington (1993) havaitsi, että avioeron jälkeen muualla asuvat isät suhtautuivat lapseensa aiempaa sallivammin ja kaverillisemmin. Joissakin tapauksissa sosiaalisten taitojen kehittymiselle haas-

teita luo osaltaan vielä se, että eron jälkeen lapsen asuinpaikkakunta voi vaihtua ja tuo mukanaan täysin uuden kasvuympäristön ja ikätoveripiirin, mikä jälleen asettaa lapsen sopeutumisvaatimusten eteen.

Lapsen perheessään kokema avioero ei kuitenkaan välttämättä yksinään selitä uusperheiden lapsilla yleisemmin esiintyviä vaikeuksia koululuokan vertaissuhteissa, ja uusperheen lähtökohtana ei myöskään aina ole vanhemman avioero. Nyt raportoidussa tutkimuksessa erityisesti uusperheestä tulevat lapset olivat sosiaaliselta asemaltaan heikossa asemassa. Eroja ei sen sijaan havaittu sosiaalisessa suosituimmuudessa verrattaessa ydinperheiden lapsia yksinhuoltajien lapsiin.

Uusperheiden lasten heikomman sosiaalisen aseman taustalla saattaa vaikuttaa myös sellaisia tekijöitä, joita ei esiinny yksinhuoltajaperheissä. Uusperheen muodostuminen vaatii yhteiselön opettelemista ja keskinäistä tutustumista tilanteen kaikilta osapuolilta. Lasten ja vanhempien lähtökohdat tässä prosessissa kuitenkin eroavat toisistaan: aikuisilla uusien perhesuhteiden solmiminen lähtee omasta vallinnasta ja vapaaehtoiselta pohjalta, kun taas lapset joutuvat usein hyväksymään muutoksen tahdostaan riippumatta. Näin ollen erityisesti lasten saattaa olla joissakin uusperheissä hankala hyväksyä uudet perheenjäsenet elämäänsä, mikä voi näkyä esimerkiksi ristiriitoina.

Toisaalta myös vanhempien on havaittu kohtelevan biologisia ja ei-biologisia lapsiaan eriarvoisesti (Hetherington, 1999), mikä saattaa osaltaan vaikuttaa kielteisesti muodostumassa oleviin sisarus-suhteisiin. Edelleen uusien sisarussten myötä lapsen asema sisarusarjassa

usein muuttuu. Esimerkiksi aseman muuttuminen kuopuksesta isosiskoksi tai -veljeksi tuo mukanaan uusia vaatimuksia ja odotuksia, joihin lapsen voi olla vaikea sopeutua. Vaikeudet sopeutumisessa voivat näkyä sosiaalisten suhteiden kannalta epäsuotuisana käyttäytymisenä koululuokassa.

Sisarusaseman yhteys lapsen sosiometriseen statukseen

Toisena tutkimuskysymyksenä oltiin kiinnostuneita sisaruuden yhteydestä lapsen sosiaaliseen suosituimmuuteen ja näkyvyyteen. Tulosten mukaan ainoat lapset eivät eronneet muista sosiaalisen suosituimmuuden suhteen eli he saivat yhtä paljon positiivisia kaverimainintoja kuin muutkin. Sen sijaan ainoat lapset olivat muita näkyvämpiä eli saivat kaiken kaikkiaan paljon mainintoja tovereiltaan – niin positiivisia kuin negatiivisiakin.

Aikaisemmissa tutkimuksissa ei ole tarkasteltu sisaruuden ja sosiaalisen näkyvyyden välisiä yhteyksiä. Tässä tutkimuksessa saatu tulos on siis jo tästäkin syystä mielenkiintoinen ja voisi olla tulkittavissa siten, että ainoat lapset ovat kotonaan tottuneet saamaan paljon huomiota vanhemmiltaan ja sen vuoksi hakevat sitä osakseen myös kouluympäristössä. Ainoiden lasten suurempi sosiaalinen näkyvyys liittyyneen tosin osittain myös heidän saamiinsa negatiivisten mainintojen runsaaseen määrään. Sisarusuhteiden puuttuessa sosiaalisten taitojen harjoittelu jää usein vähemmälle, jolloin lapsen käytös voi herättää kielteistä huomiota luokkatovereiden keskuudessa.

Kolmantena tutkimuskysymyksenä oli, miten asema sisarusarjassa on yhteydessä lapsen sosiaaliseen suosituim-

muuteen ja näkyvyyteen. Tässä tutkimuksessa yhteyttä näiden muuttujien välillä ei havaittu lukuun ottamatta yhtä tilastollisesti viitteellistä tulosta: sekä esikoiset että kuopukset olivat hieman sosiaalisesti näkyvämpiä kuin keskimmäiset lapset. Aiemmat tutkimustulokset aiheesta ovat olleet keskenään ristiriitaisia ja käsitelleet lähinnä vain kuopusten ja esikoisten sosiaalisia taitoja (Kitzmann ym., 2002; Miller & Maruyama, 1976).

Yksi asia, joka mahdollisesti saattaisi selittää tulosten moninaisuutta, on sisarusten keskinäinen ikäero, jota ei tähänastisissa tutkimuksissa (eikä tässä omassa tutkimuksessa) ole huomioitu. Voisi olettaa, että pienempi ikäero sisarusten välillä olisi myönteisesti yhteydessä esimerkiksi siihen, miten paljon lapset ovat keskenään tekemisissä, ja tätä kautta sosiaalisiin taitoihin. Toisaalta pieni ikäero voi heijastua lapsen kehitykseen myös kielteisesti, jos lapsi saa mahdollisesti vähemmän vanhempien huomiota sisaruksen syntymän jälkeen kuin hän ikäänsä nähden tarvitsisi. Näin ollen sisarusten ikäeron huomioiminen tulevaisuudessa aihetta tutkittaessa voisikin olla perusteltua.

Tutkimuksen arviointi ja johtopäätökset

Tutkimuksessa tarkasteltiin perhetekijöiden yhteyttä lapsen sosiaaliseen suosituimmuuteen ja näkyvyyteen vertaisryhmässään ensimmäisellä koululuokalla. Tutkimuksen tuloksia ja niiden sovellettavuutta tarkasteltaessa on kuitenkin hyvä huomioida joitakin rajoituksia. Ensinnäkin käytetty aineisto jäi puuttuvien tietojen vuoksi lopulta melko pieneksi, minkä vuoksi esimerkiksi yksinhuoltajaperheitä oli aineistossa varsin vähän. Aineiston

pienuuden vuoksi ei myöskään voitu tutkia sisarusaseman yhteyttä sosiaaliseen suosituimmuuteen ja näkyvyyteen pelkillä ydinperheillä. Tämä olisi kuitenkin ollut mielekäästä, sillä on vaikea arvioida esimerkiksi sitä, miten paljon lapsi on yhteydessä toisaalla asuviin perheenjäseniinsä muissa tarkastelluissa perhemuodoissa.

Toiseksi aineiston pienuuden takia tutkimuksessa ei ollut mahdollista luokitella lapsia kirjallisuudessa kuvatun sosiometrisen statuksen mukaan, mikä heikentää tulosten vertailtavuutta joihinkin aiempiin tutkimustuloksiin. Aineiston pienuuden vuoksi nyt raportoitu tutkimus toimii lähinnä pilottitutkimuksena myöhemmille aihealueen tutkimuksille.

Kolmanneksi itse sosiometrian käyttöön tiedonhankintamenetelmänä liittyy joitakin hankaluuksia. Ei esimerkiksi voida tietää, onko tutkittavalla lapsella kavereita koululuokan ulkopuolella, mikä aiheuttaa sen, että tulokset voivat antaa väärän kuvan lapsen vertaissuhteista. Lopuksi nyt käytetty aineisto on kerätty reilut kymmenen vuotta sitten, 2000-luvun alussa. On mahdollista, että kun esimerkiksi uusperheet ja muut ydinperheestä poikkeavat perheratkaisut ovat jatkuvasti yleistyneet, perhetekijöiden ja erityisesti perhemuodon yhteys lasten sosiaaliseen asemaan vertaisryhmässä on myös muuttunut. Tämän selvittämiseksi tarvittaisiin aiheesta uudempaa tutkimusta.

Tutkimuksessa saatujen tulosten sekä edellä mainittujen rajoitusten pohjalta voidaan esittää ehdotuksia jatkotutkimusten tarpeesta tulevaisuudessa. Isompi aineisto mahdollistaisi aiheen tutkimisen erikseen tyttöjen ja poikien kesken, mikä voisi olla mielenkiintoista, sillä esimerkiksi Hetheringtonin (1989) tutkimuksen

mukaan sukupuolieroista on viitteellistä näyttöä. Tällöin mielekästä olisi saada aineistoon mukaan myös yksinhuoltajaisia, koska on saatu näyttöä siitä, että lapset voivat sopeutua paremmin perheissä, joissa huoltajuus on samaa sukupuolta olevalla vanhemmalla (Pasley & Ihinger-Tallman, 1987).

Lisäksi, kuten ylempänä mainittiin, sisarusasemaa koskevissa tutkimuskysymyksissä olisi hyvä huomioida ainoastaan ydinperheet tai vaihtoehtoisesti – jos kaikki perhemuodot otetaan mukaan – pitäisi ensin selvittää yksinhuoltaja- ja uusperheiden tarkemmat asumismuodot lisäämällä kyselylomakkeeseen vastausvaihtoehtoja. Se olisi perusteltua, koska eronneiden perheiden ratkaisut vanhemmuudesta ja lasten asumisesta vaihtelevat. Tällöin olisi mahdollista saada yksityiskohtaisempaa tietoa tarkemmista perheeseen liittyvistä tekijöistä, jotka voivat vaikuttaa vertaisryhmässä torjutuksi tulemisen riskin taustalla.

Tulevaisuudessa tutkimusta voisi laajentaa myös tarkastelemalla, välittääkö vanhempien kasvatustyyli perheen taustatekijöiden yhteyttä lapsen sosiaaliseen suosituihin ja näkyvyyteen vertaisryhmässä. Voisiko esimerkiksi huomion kiinnittäminen kasvatuksen lapsilähtöisyyteen auttaa lasta sopeutumaan paremmin vanhempien avioeroon tai uusperhe-elämään?

Kirjoittajatiedot:

Linda Ojalampi ja Nina Kivinen ovat psykologeja, jotka ovat valmistuneet psykologian maistereiksi Jyväskylän yliopiston psykologian laitoksesta. Noona Kiuru (noona.h.kiuru@jyu.fi) toimii yliopistotutkijana.

Jari-Erik Nurmi (jari-erik.nurmi@psyka.jyu.fi) ja Kaisa Aunola (kaisa.aunola@jyu.fi) toimivat professoreina Jyväskylän yliopiston psykologian laitoksessa.

LÄHTEET

- Amato, P. & Keith, B. (1991). Parental divorce and well-being of children: A meta-analysis. *Psychological Bulletin*, 110, 26–46.
- Baydar, N., Greek, A. & Brooks-Gunn, J. (1997). A longitudinal study of the effects of birth of a sibling during the first 6 years of life. *Journal of Marriage and the Family*, 59, 939–956.
- Booth-LaForce, C. & Kerns, K. A. (2011). Child-parent attachment relationships, peer relationships and peer-group functioning. Teoksessa K. Rubin, W. Bukowski & B. Laursen (toim.), *Handbook of peer interactions, relationships and groups* (s. 490–507). New York: Guilford.
- Broberg, M. (2010). Uusperheen voimavarat ja lasten hyvinvointi. Väitöskirja. Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D 52. Helsinki: Väestöliitto.
- Brody, G. (1998). Sibling relationship quality: Its causes and consequences. *Annual Review of Psychology*, 49, 1–24.
- Buhs, E. S., Ladd, G. W. & Herald, S. L. (2006). Peer exclusion and victimization: Processes that mediate the relation between peer group rejection and children's classroom engagement and achievement? *Journal of Educational Psychology*, 98, 1–13.
- Bukowski, W. M., Cillessen, A. H. N. & Velasquez, A. M. (2012). The use of peer ratings in developmental research. Teoksessa B. Laursen, T. Little & N. Card (toim.), *Handbook of developmental research methods* (s. 211–228). New York: Guilford.
- Bukowski, W. M. & Hoza, B. (1989). Popularity and friendship: Issues in theory, measurement, and outcome. Teoksessa T. J. Berndt & G. W. Ladd (toim.), *Peer relationships in child development* (s. 15–45). New York: Wiley.
- Cillessen, A. H. (2009). Sociometric methods. Teoksessa K. H. Rubin, W. M. Bukowski & B. Laursen (toim.), *Handbook of peer interactions, relationships and groups* (s. 83–99). New York: The Guilford Press.
- Cillessen, A. H. N. & Marks, P. E. L. (2011). Conceptualizing and measuring popularity. Teoksessa A. H. N. Cillessen, D. Schwartz & L. Mayeux (toim.), *Popularity in the peer system* (s. 25–56). New York: Guilford.
- Coie, J. D. & Dodge, K. A. (1983). Continuities and changes in children's social status: A five-year longitudinal study. *Merrill-Palmer Quarterly*, 29, 261–282.
- Coie, J. D. & Dodge, K. A. (1988). Multiple sources of data on social behavior and social status in the school: A cross-age comparison. *Child Development*, 59, 815–829.
- Coie, J., Dodge, K. & Copotelli, H. (1982). Dimensions and types of social status: A cross-age perspective. *Developmental Psychology*, 18, 557–570.

- Deutsch, F. (1983). Classroom social participation of preschoolers in single-parent families. *Journal of Social Psychology*, 119, 77–84.
- Dodge, K. A., Lansford, J. E., Burks, V. S., Bates, J. E., Pettit, G. S., Fontaine, R. & Price, J. M. (2003). Peer rejection and social information-processing factors in the development of aggressive behavior problems in children. *Child Development*, 74, 374–393.
- Dunn, J., Deater-Deckard, K., Pickering, K., O'Connor, T. G. & Golding, J. (1998). Children's adjustment and prosocial behavior in step-, single-parent, and non-stepfamily settings: Findings from a community study. *Journal of Child Psychology and Psychiatry and Allied Disciplines*, 39, 1083–1095.
- Dunn, J. & McGuire, S. (1992). Sibling and peer relationships in childhood. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 33, 67–105.
- Franz, D. Z. & Gross, A. M. (1996). Parental correlates of socially neglected, rejected and average children: A laboratory study. *Behavior Modification*, 20, 170–182.
- Furstenberg, F. (1987). The new extended family: The experience of parents and children after remarriage. Teoksessa K. Pasley & M. Ihinger-Tallman (toim.), *Remarriage and stepparenting: Current research and theory* (s. 42–61). New York: Guilford.
- Hartup, W. (2011). Critical issues and theoretical viewpoints. Teoksessa K. Rubin, W. Bukowski & B. Laursen (toim.), *Handbook of peer interactions, relationships and groups* (s. 3–19). New York: Guilford.
- Hay, D. F., Payne, A. & Chadwick, A. (2004). Peer relations in childhood. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 41, 84–108.
- Hetherington, E. (1989). Coping with family transitions – Winners, losers and survivors. *Child development*, 60, 1–14.
- Hetherington, E. (1993). An overview of the Virginia longitudinal study of divorce and remarriage: A focus on early adolescence. *Journal of Family Psychology*, 7, 39–56.
- Hetherington, E. (1999). Family functioning and the adjustment of adolescent siblings in diverse types of families. Teoksessa E. Hetherington, S. Henderson, D. Reiss & E. Anderson (toim.), *Adolescent siblings in stepfamilies: Family functioning and adolescent adjustment* (s. 1–25). Malden: Blackwell.
- Howe, C. (2010). *Peer groups and children's development*. New York: Wiley-Blackwell.
- Keiley, M. K., Bates, J. E., Dodge, K. A. & Pettit, G. S. (2000). A cross-domain growth analysis: Externalizing and externalizing behaviors during 8 years of childhood. *Journal of Abnormal Psychology*, 28, 161–179.
- Kesner, J. & McKenry, P. (2001). Single parenthood and social competence in children of color. *Families in society – The journal of contemporary human services*, 82, 136–144.
- Kitzmann, K., Cohen, R. & Lockwood, R. (2002). Are only children missing out? Comparison of the peer-related social competence of only children and siblings. *Journal of Social and Personal Relationships*, 19, 299–316.
- Kiuru, N., Pakarinen, E., Vasalampi, K., Silinskas, G., Aunola, K., Poikkeus, A.-M., Metsäpelto, R.-M., Lerkkanen, M.-K. & Nurmi, J.-E. (2014). Task-focused behavior mediates the associations between supportive interpersonal environments and students' academic performance. *Psychological Science*, 25, 1018–1024.
- Ladd, G. W. & Burgess, K. B. (2001). Do relational risks and protective factors moderate the linkages between childhood aggression and early psychological and school adjustment? *Child Development*, 72, 1579–1601.
- Ladd, G. W. & Troop-Gordon, W. (2003). The role of chronic peer difficulties in the development of children's psychological adjustment problems. *Child Development*, 74, 1344–1367.
- Laine, K. & Neitola, M. (2002). *Lasten syrjäytyminen päiväkodin vertaisryhmästä*. Turku: Suomen kasvatustieteellinen seura.
- Leppänen, J. M. (2001). Ennustaako tunnelmaisujen tunnistamistarkkuus lasten sosiaalista kyvykkyyttä? *Psykologia*, 6, 429–438.
- Lewis, M. & Rosenblum, L. A. (1975). Introduction. Teoksessa M. Lewis & L. A. Rosenblum (toim.), *Friendship and peer relations* (s. 1–9). New York: Wiley.
- Lindner, M., Hagan, M. & Brown, J. (1992). The adjustment of children in nondivorced, divorced single-mother, and remarried families. Teoksessa E. Hetherington & W. Clingempeel, *Coping with marital transitions: A family systems perspective*. Monographs of the Society for Research in Child Development, 57, 35–72.
- Lubbers, M., Van Der Werf, M., Kuyper, H. & Offringa, G. (2006). Predicting peer acceptance in Dutch youth. A multilevel analysis. *Journal of Early Adolescence*, 26, 4–35.
- Miller, N. & Maruyama, G. (1976). Ordinal position and peer popularity. *Journal of Personality and Social Psychology*, 33, 123–131.
- Newcomb, A., Bukowski, W. & Pattee, L. (1993). Children's peer relations: A meta-analytic review of popular, rejected, neglected, controversial and average sociometric status. *Psychological Bulletin*, 113, 99–128.
- Nurmi, J.-E. & Aunola, K. (1999). *Eskareista epuiksi – tutkimus*. Jyväskylän yliopisto.
- Ollendick, T., Weist, M., Borden, M. & Greene, R. (1992). Sociometric status and academic, behavioral, and psychological adjustment: A five-year longitudinal study. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 60, 80–87.

- Parke, R. & Buriel, R. (1998). Socialization in the family: Ethnic and ecological perspectives. Teoksessa W. Damon & N. Eisenberg (toim.), *Handbook of child psychology: Vol. 3: Social, emotional, and personality development* (5. painos, s. 463–552). New York: Wiley.
- Parker, J. G. & Asher, S. R. (1987). Peer relations and later personal adjustment: Are Low-Accepted children at risk? *Psychological Bulletin*, 102, 357–389.
- Pasley, K. & Ihinger-Tallman, M. (1987). *Remarriage and stepparenting*. New York: Guilford.
- Pepler, D., Corter, C. & Abramovitch, R. (1982). Social relations among children: Comparison of sibling and peer interaction. Teoksessa K. H. Rubin & H. S. Ross (toim.), *Peer Relationships and Social Skills in Childhood* (s. 209–227). New York: Springer-Verlag.
- Putallaz, M. & Heflin A. H. (1990). Parent-child interaction. Teoksessa Asher, S. R. & Coie, J. D. (toim.), *Peer rejection in childhood* (s. 189–216). Cambridge: Cambridge university press.
- Rehberg, H. & Richman, C. (1989). Prosocial behaviour in preschool children: A look at the interaction of race, gender, and family composition. *International journal of behavioral development*, 12, 385–401.
- Rubin, K. H., Bukowski, W. M. & Laursen, B. P. (2009). *Handbook of peer interactions, relationships, and groups*. New York: Guilford Press.
- Rudolph, K., Hammen, C. & Burge, D. (1995). Cognitive representations of self, family, and peers in school-age children: Links with social competence and sociometric status. *Child Development*, 66, 1385–1402.
- Salmivalli, C. (2008). *Kaverien kanssa: Vertaissuhteet ja sosiaalinen kehitys* (2. painos). Jyväskylä: PS-kustannus.
- Suomen virallinen tilasto (SVT). (2012). *Perheet 2011. Vuosikatsaus*. [Verkköjulkaisu]. Helsinki: Tilastokeskus. Haettu 3.12.2012 osoitteesta http://www.tilastokeskus.fi/til/perh/2011/02/perh_2011_02_2012-11-09_fi.pdf.
- Terry, R. & Coie, J. D. (1991). A comparison of methods for defining sociometric status among children. *Developmental Psychology*, 27, 867–880.
- Thomson, E., McLanahan, S. S. & Curtin, R. B. (1992). Family structure, gender, and parental socialization. *Journal of Marriage and the Family*, 54, 368–378.
- Tolkki-Nikkonen, M. (1992). Perhe: Rakenteista prosesseihin. Teoksessa L. Alanen & P. Kähkönen (toim.), *Arki, perhe, politiikka. Näkökulmia perheeseen ja perhetutkimukseen* (s. 11–16). Jyväskylän yliopisto: Perhetutkimusyksikkö.
- Vandell, D. L., Minnet, A. M. & Santrock, J. W. (1987). Age differences in sibling relationships during middle childhood. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 8, 247–257.
- Wentzel, K. R. (2009). Peers and academic functioning at school. Teoksessa K. H. Rubin, W. M. Bukowski & B. Laursen (toim.), *Handbook of peer interactions, relationships and groups* (s. 531–547). New York: Guilford Press.
- Wu, X., Hart, G., Draper, T. & Olsen, J. (2001). Peer and teacher sociometrics for pre-school children: Cross-informant concordance, temporal stability and reliability. *Merrill-Palmer Quarterly*, 47, 416–443.